

Sygn. akt I PSKP 16/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 maja 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Staryk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Leszek Bielecki

SSN Zbigniew Korzeniowski

w sprawie z powództwa Stowarzyszenia „T.” w P. działającego na rzecz D. K.
przeciwko X. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w P.
o ryczałt za noclegi,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 11 maja 2021 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy
i Ubezpieczeń Społecznych w Ł.
z dnia 12 lutego 2019 r., sygn. akt VIII Pa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu w Ł. do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

W wyroku z dnia 3 lutego 2016 r., sygn. akt XI P (...), Sąd Rejonowy – Sąd
Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Ł. – w sprawie z powództwa Stowarzyszenia
„T.” w P., działającego na rzecz D.K., przeciwko „N.” Spółce z o.o. w Ł. (aktualnie X.

Spółka z o.o. w P.) – zasądził od pozwanego na rzecz D.K. ryczałty za noclegi za okres od kwietnia do września 2011 r. wraz z ustawowymi odsetkami (pkt I), oddalił powództwo w pozostałym zakresie (II), zasądził od „N.” Spółki z o.o. w Ł. na rzecz Stowarzyszenia „T.” w P. kwotę 1.800 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego powoda (pkt III), obciążył i nakazał pobrać od „N.” Spółki z o.o. w Ł. na rzecz Skarbu Państwa - Kasa Sądu Rejonowego w Ł. kwotę 1.640 zł tytułem kosztów sądowych (pkt IV) oraz nadał wyrokowi w punkcie I rygor natychmiastowej wykonalności do kwoty 1.932,31 (pkt V).

Powyższy wyrok Sądu Rejonowego strona pozwana zaskarżyła apelacją.

W wyroku z dnia 12 lutego 2019 r., sygn. akt VIII Pa (...), Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Ł. w pkt 1. zmienił zaskarżony wyrok w punktach: I, III, IV i V i oddalił powództwo; w pkt 2. nie obciążył powoda kosztami postępowania za obie instancje; w pkt 3. zobowiązał D.K., w imieniu którego działało „T.” w P. do zwrotu na rzecz X. Spółki z o.o. w X. kwoty 1.932,31 zł opłaconej w ramach rygoru natychmiastowej wykonalności.

Sąd drugiej instancji ustalił między innymi, że Sąd Rejonowy w P. VIII Wydział Gospodarczy wszczął postępowanie przymuszające wobec Stowarzyszenia T. w sprawie obowiązku jego wpisu do Rejestru Przedsiębiorców. Postanowieniami z dnia 2 marca 2017 r. i 8 sierpnia 2017 r. Sąd Rejonowy w P. VIII Wydział Gospodarczy nałożył na zarząd stowarzyszenia w osobie E. W. oraz R.W. grzywnę celem przymuszenia do dokonania wskazanego wpisu w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej. Postanowieniem Sądu Okręgowego w P. Wydział X Gospodarczy Odwoławczy z dnia 17 października 2017 r. uchylono w całości postanowienie z dnia 8 sierpnia 2017 r. i sprawę przekazano Sądowi Rejonowemu w P. do ponownego rozpatrzenia. Postanowieniem Sądu Okręgowego w Ł. VIII Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 12 grudnia 2017 r. zawieszono postępowanie w sprawie na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c. W wyniku wszczęcia kolejnego postępowania o przymuszenie postanowieniem z dnia 28 maja 2018 r. Sąd Rejonowy w P. VIII Wydział Gospodarczy nałożył grzywnę na Zarząd Stowarzyszenia T. w osobie R.W. Postanowieniem Sądu Okręgowego w P. Wydział X Gospodarczy Odwoławczy z dnia 18 października

2018 r. uchylono w całości postanowienie z dnia 28 maja 2018 r. i sprawę umorzono.

Prawomocnym wyrokiem karnym z dnia 14 sierpnia 2018 r., sygn. akt III K (...), Sąd Rejonowy w P. III Wydział Karny – po rozpoznaniu sprawy E. W. oskarżonej o to, że: 1. wbrew obowiązкови wynikającemu z ustaw podatkowych w okresie od grudnia 2012 r. do 21 grudnia 2016 r. nie przechowywała jako Prezes Zarządu Stowarzyszenia T., wystawiony na rzecz tego podmiotu rachunków oraz innych dokumentów - faktur VAT i paragonów dokumentujących rozliczenia z podmiotami działającymi na rzecz Stowarzyszenia T. tj. o przestępstwo z art. 62 § k.k.s.; 2. wbrew obowiązкови wynikającemu z ustawy z dnia 29 września 1994 r. rachunkowości, w okresie od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r. jako Prezes Zarządu Stowarzyszenia T., nie prowadziła ksiąg tego podmiotu, który faktycznie prowadził działalność gospodarczą tj. o przestępstwo z art. 60 § 1 k.k.s.; 3. wbrew obowiązкови wynikającemu z ustawy z dnia 29 września 1994 r. rachunkowości, w okresie od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r. jako Prezes Zarządu Stowarzyszenia T., dopuściła do nieprowadzenia ksiąg rachunkowych tego podmiotu, który faktycznie prowadził działalność gospodarczą tj. o przestępstwo z art. 77 pkt 1 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości; 4. w okresie od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r. działając jako Prezes Zarządu Stowarzyszenia T. w krótkich odstępach czasu w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, w sytuacji grożącej niewypłacalnością tego stowarzyszenia, które zgodnie ze złożonymi do Urzędu Skarbowego w P. deklaracjami podatkowymi CIT-8 za lata 2010-2016 nie osiągnęła żadnego przychodu w tym okresie, a prowadzone wobec Stowarzyszenia egzekucje komornicze umarzano z powodu ich bezskuteczności, ukrywała składniki majątku Stowarzyszenia T. w postaci przychodów Stowarzyszenia wynikających z zasądzanych na rzecz Stowarzyszenia T. kosztów zastępstwa procesowego poprzez ich nieewidencjonowanie; nie mogąc zaspokoić wszystkich wierzycieli spłacała z uzyskiwanych przez stowarzyszenie środków finansowych trzech swoich wierzycieli: radcę prawnego R.W., radcę prawnego S. J. oraz M. Sp. z o.o. z/s w P., czym działała na szkodę wielu wierzycieli Stowarzyszenia T. udaremniając ich zaspokojenie tj. o przestępstwo z art. 300 § 3 k.k. w zw. z art. 300 § 1 k.k. i art. 302 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. w zw. z art. 12

k.k. – uznał oskarżoną E. W. za winną popełnienia opisanych czynów i wymierzył jej karę łączną grzywny w wysokości 200 stawek dziennych, ustalając wysokość jednej stawki na kwotę 100 zł.

Sąd drugiej instancji – powołując się na regulacje określone w art. 8 k.p., art. 61, art. 62 k.p.c. oraz art. 462 k.p.c. – stwierdził, że organizacje pozarządowe mogą występować jako uczestnicy postępowania cywilnego w znaczeniu procesowym (tj. występować na rzecz określonej osoby fizycznej za jej uprzednią zgodą). W każdym przypadku organizacja pozarządowa działa na rzecz pracownika lub ubezpieczonego jako osoby fizycznej. Warunkiem takiego działania jest m.in. nieprowadzenie przez daną organizację pozarządową działalności gospodarczej.

Sąd drugiej instancji – uwzględniając to, że w toku postępowania apelacyjnego zapadł wyrok karny stwierdzający fakt popełnienia przestępstwa przez Prezesa Zarządu Stowarzyszenia „T.” E.W., w związku z ustalonym w toku procesu faktem rzeczywistego prowadzenia działalności gospodarczej przez to stowarzyszenie – stwierdził, że orzeczenie co do istoty sporu wymagało zbadania kwestii posiadania przez Stowarzyszenie „T.” w P. legitymacji procesowej w celu wytoczenia powództwa (dopuszczalności jego działania w procesie). Sąd drugiej instancji powołał art. 11 k.p.c. zgodnie z którym, ustalenia wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa wiążą sąd w postępowaniu cywilnym. Istota mocy wiążącej wyroków karnych wyrażona w art. 11 k.p.c. oznacza, że sąd rozpoznający sprawę cywilną musi przyjąć, że skazany popełnił przestępstwo przypisane mu wyrokiem karnym. Okoliczności te nie mogą być zatem przedmiotem postępowania dowodowego, jak również ustalenia co do popełnienia przestępstwa wyłączają możliwość dowodzenia okoliczności sprzecznych z tymi, które ustalił sąd karny.

W prawomocnym wyroku karnym skazującym z dnia 14 sierpnia 2018 r. Sąd Rejonowy stwierdził, że E.W. jako Prezes Zarządu Stowarzyszenia „T.” popełniła przestępstwa w nim wskazane, nie prowadząc i dopuszczając do nieprowadzenia od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r. ksiąg rachunkowych tego podmiotu, który faktycznie prowadził działalność gospodarczą. Ustalenie co do faktycznego prowadzenia działalności przez Stowarzyszenie „T.” od stycznia 2010 r. wiąże Sąd orzekający i skutkuje uznaniem, że organizacja ta nie jest uprawniona do brania

udziału w przedmiotowym postępowaniu. Wobec faktu prowadzenia w sposób stały i systematyczny działalności gospodarczej organizacja Stowarzyszenie „T.” nie spełnia bowiem przesłanek, o których mowa w art. 462 k.p.c. w związku z art. 8 i art. 61 k.c. Brak legitymacji procesowej czynnej do występowania w procesie musi skutkować uwzględnieniem apelacji. Sąd drugiej instancji nie jest uprawniony do merytorycznego rozpoznania apelacji w sytuacji, gdy organizacja reprezentująca pracowników, z uwagi na prowadzenie działalności gospodarczej, w ogóle nie jest uprawniona do występowania z roszczeniem po stronie powodowej.

Według Sądu drugiej instancji skutki braku możliwości udziału w procesie Stowarzyszenia „T.” nie mogą zostać zniesione z urzędu przez odpowiednie przekształcenia podmiotowe na podstawie art. 196 § 1 k.p.c. Z uwagi na zasadę niezmienności stron postępowania w stosunku do stanu jaki istniał w chwili zamknięcia rozprawy przed Sądem pierwszej instancji, brak jest bowiem jakichkolwiek podstaw do przekształceń podmiotowych w postępowaniu apelacyjnym z uwagi na bezwzględne wyłączenie przez art. 391 § 1 k.p.c. możliwości stosowania przed sądem drugiej instancji art. 194-196 i 198 k.p.c. Ponadto pracownik, na rzecz którego wytoczono powództwo nie zdecydował się na samodzielne jego poparcie.

Powyższy wyrok Sądu Okręgowego Stowarzyszenie „T.” w P. zaskarżyło skargą kasacyjną. W skardze – opartej na drugiej podstawie kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. – zarzucono naruszenie art. 391 § 1 w związku z art. 8 k.p.c. przez uznanie, że powodowa organizacja pozarządowa nie ma legitymacji czynnej do występowania w niniejszej sprawie, w sytuacji gdy: - z jej zadań statutowych nie wynika, aby prowadziła działalność gospodarczą; - Sąd nie ustalił, czy prowadzona działalność gospodarcza jest działalnością główną; - Sąd w dniu wyrokowania uznał, że powodowa organizacja pozarządowa prowadzi działalność gospodarczą pomimo tego, że z treści przywoływanego przez niego dowodu wynika, że działalność ta miała być prowadzona do grudnia 2016 r. (zarzut powiązany z zarzutem naruszenia art. 316 § 1 k.p.c.).

Strona skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania oraz o

zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda zwrotu kosztów procesu w postępowaniu kasacyjnym według norm przepisanych.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną strona pozwana wniosła o oddalenie skargi kasacyjnej oraz o zasądzenie od powoda na rzecz strony pozwanej kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu przed Sądem Najwyższym wywołanym wniesieniem skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest częściowo uzasadniona.

Zgodnie z art. 8 k.p.c. organizacje pozarządowe, których zadanie statutowe nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej, mogą dla ochrony praw obywateli, w wypadkach przewidzianych w ustawie, wszcząć postępowanie oraz wziąć udział w toczącym się postępowaniu.

Korelatem wynikającym z wykładni systemowej jest ustawowa definicja organizacji pozarządowych zawarta w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (aktualnie jednolity tekst: Dz.U. z 2020 r., poz. 1057). Zgodnie z art. 3 ust. 2 tej ustawy organizacjami pozarządowymi są: 1) niebędące jednostkami sektora finansów publicznych w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych lub przedsiębiorstwami, instytutami badawczymi, bankami i spółkami prawa handlowego będącymi państwowymi lub samorządowymi osobami prawnymi, 2) niedziałające w celu osiągnięcia zysku - osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia, z zastrzeżeniem ust. 4 (niemającego w tej sprawie zastosowania).

Zwrócić należy uwagę, że ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (aktualnie jednolity tekst: (Dz.U. z 2020 r., poz. 2261) wyróżnia oprócz stowarzyszeń międzynarodowych, stowarzyszenia (art. 9, 10 ustawy), które w myśl art. 17 ust. 1. uzyskują osobowość prawną i mogą rozpocząć działalność po wpisie do Krajowego Rejestru Sądowego, a także stowarzyszenia zwykłe, które stosownie do art. 40 ust. 1 tej ustawy są uproszczoną formą stowarzyszenia,

nieposiadające osobowości prawnej. Ustawą nowelizacyjną z dnia 25 września 2015 r. (Dz.U. z 2015 r., poz. 1923), która weszła w życie 20 maja 2016 r., został dodany art. 40 ust. 1a o treści: stowarzyszenie zwykle może we własnym imieniu nabywać prawa, w tym własność i inne prawa rzeczowe, zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozywane.

Z przepisów tych wynika, że od 20 maja 2016 r. organizacjami pozarządowymi korzystającymi z uprawnień wynikających z art. 8 k.p.c. mogą być zarówno stowarzyszenia, jak i niemające osobowości prawnej stowarzyszenia zwykle.

Stosownie do art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie sfera zadań publicznych, o której mowa w art. 3 ust. 1, obejmuje zadania w zakresie między innymi: 1) pomocy społecznej, 1a) wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej; 1b) udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej oraz zwiększania świadomości prawnej społeczeństwa.

Art. 6 tej ustawy stanowi natomiast, że działalność pożytku publicznego nie jest, z zastrzeżeniem art. 9 ust. 1, działalnością gospodarczą, w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 6 marca 2018 r. - Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2019 r., poz. 1292 i 1495 oraz z 2020 r., poz. 424), i może być prowadzona jako działalność nieodpłatna lub jako działalność odpłatna (art. 7 stwierdza, że działalnością nieodpłatną pożytku publicznego jest działalność prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych, o której mowa w art. 4, za które nie pobierają one wynagrodzenia, natomiast art. 8 określa, że działalnością odpłatną pożytku publicznego jest: 1) działalność prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych, za które pobierają one wynagrodzenie; 2) sprzedaż wytworzonych towarów lub świadczenie usług w zakresie: a) rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych lub b) integracji i reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, 3) sprzedaż przedmiotów darowizny).

Art. 9 precyzuje, że działalność odpłatna pożytku publicznego organizacji pozarządowych stanowi działalność gospodarczą, w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 6 marca 2018 r. - Prawo przedsiębiorców, jeżeli: 1) wynagrodzenie, o którym mowa w art. 8 ust. 1, jest w odniesieniu do działalności danego rodzaju wyższe od

tęgo, jakie wynika z kosztów tej działalności, lub 2) przeciętne miesięczne wynagrodzenie osoby fizycznej z tytułu zatrudnienia przy wykonywaniu statutowej działalności odpłatnej pożytku publicznego, za okres ostatniego roku obrotowego, a w przypadku zatrudnienia trwającego krócej niż rok obrotowy - za okres tego zatrudnienia, przekracza 3-krotność przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw ogłoszonego przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego za rok poprzedni. Stosownie do ust. 1a organ administracji publicznej, który w trakcie kontroli stwierdzi okoliczność, o której mowa w ust. 1, wzywa organizację pozarządową do złożenia wniosku o wpis do rejestru przedsiębiorców działalności danego rodzaju w terminie 30 dni od dnia wezwania.

W ocenie Sądu Najwyższego w definicji działalności pożytku publicznego nie mieści się udzielanie odpłatnej pomocy prawnej, niezależnie od wysokości wynagrodzenia za wykonanie usługi prawnej i niezależnie od wysokości wynagrodzenia osób świadczących takie usługi, działalność ta - jeżeli będzie prowadzona w sposób zorganizowany i ciągły - będzie stanowiła działalność gospodarczą.

Ponadto art. 9 cytowanej ostatnio ustawy wskazuje na dwa przypadki, w których odpłatna działalność pożytku publicznego staje się działalnością gospodarczą, przy czym wystarczy zaistnienie tylko jednego z nich, żeby podmiot pożytku publicznego został potraktowany jak przedsiębiorca. W pierwszym przypadku działalność odpłatna pożytku publicznego jest traktowana jako działalność gospodarcza, jeżeli wynagrodzenie jest w odniesieniu do działalności danego rodzaju wyższe od tego, jakie wynika z kosztów tej działalności. Osiągnięcie zysku w jednym z rodzajów prowadzonej działalności nie musi oznaczać, że cała działalność odpłatna pożytku publicznego zostanie zaliczona do działalności gospodarczej, ale dochód z zyskownego rodzaju działalności powoduje konieczność rezygnacji z prowadzenia uproszczonej ewidencji przychodów i kosztów; jego ewidencjonowanie powinno odpowiadać działalności gospodarczej. W myśl bowiem art. 10 ust. 1 cytowanej ustawy prowadzenie przez organizacje pozarządowe 1) nieodpłatnej działalności pożytku publicznego, 2) odpłatnej działalności pożytku publicznego lub 3) działalności gospodarczej - wymaga rachunkowego wyodrębnienia tych form działalności w stopniu umożliwiającym

określenie przychodów, kosztów i wyników każdej z tych działalności, z zastrzeżeniem przepisów o rachunkowości.

W drugim przypadku chodzi o przekroczenia limitu maksymalnej wysokości przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia osoby fizycznej z tytułu zatrudnienia przy wykonywaniu działalności odpłatnej pożytku publicznego za okres ostatniego roku obrotowego, a w przypadku zatrudnienia trwającego krócej niż rok - za okres tego zatrudnienia. Limit ten wynosi 3-krotność przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw ogłoszonego przez Prezesa GUS za rok poprzedni. Jeżeli przekroczenie limitu nastąpiłoby przy działalności nieodpłatnej, przepis nie ma zastosowania. Z unormowania tego wynika, że celowe jest takie prowadzenie dokumentacji, aby łatwo można było przyporządkować wysokość wynagrodzenia danej osoby do zadania, które będzie wykonywać w przypadku działalności odpłatnej (por. G.P. Kubalski - Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Komentarz).

Zdaniem Sądu Najwyższego wprowadzie art. 9 cytowanej ustawy stanowi o „przeciętnym miesięcznym wynagrodzeniu osoby fizycznej z tytułu zatrudnienia”, ale należy uznać, że desygnat ten obejmuje zatrudnienie w szerokim tego słowa znaczeniu, a więc dotyczy on także zatrudnienia na podstawie umowy zlecenia, a także osoby prowadzące działalność gospodarczą na własny rachunek, powiązane ze stowarzyszeniem umową zlecenia.

Ponadto, zdaniem Sądu Najwyższego, nie można podzielić poglądu, że art. 8 i powiązane z nim przepisy k.p.c. nie wykluczają prowadzenia przez daną organizację pożytku publicznego działalności gospodarczej, byleby działalność ta nie stanowiła jej głównego zadania. Wykładnia art. 8 k.p.c., art. 462 k.p.c. w związku z art. 9 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie prowadzą do konstatacji, że jeżeli dany rodzaj działalności odpłatnej pożytku publicznego organizacji pozarządowych stanowi działalność gospodarczą, to nie jest dopuszczalne wytoczenie powództwa na rzecz pracownika związanego z tym rodzajem działalności.

Ad casum z ustaleń zaskarżonego wyroku wynika, że powodowe stowarzyszenie było przymuszane przez organy nadzoru do złożenia wniosku o wpis do rejestru przedsiębiorców, jednak sąd rejestrowy nie dokonał takiego wpisu.

Wymagało to wskazania przez Sąd drugiej instancji adekwatnej podstawy prawnej, uzasadniającej uznanie, że stowarzyszenie, będące organizacją pożytku publicznego, prowadziło działalność gospodarczą, uniemożliwiającą wystąpienie w procesie sądowym w roli powoda. W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku nie wskazano precyzyjnie, z uwagi na jaki rodzaj działalności Sąd drugiej instancji uznał, że stowarzyszenie prowadziło działalność gospodarczą. Jeśli było tym rodzajem prowadzenie setek lub tysięcy spraw sądowych za pośrednictwem stowarzyszenia i przy wykorzystaniu przysługujących organizacji pozarządowej zwolnień od opłat: sądowych, skarbowych, od czynności cywilnoprawnych, w celu osiągnięcia (bez ryzyka finansowego, z naruszeniem uczciwej konkurencji profesjonalnych prawników i z pominięciem przepisów o pełnomocnictwie) bardzo wysokich wynagrodzeń przez prawników powiązanych ze stowarzyszeniem, należałoby także – przy wykorzystaniu koncepcji przebicia zasłony korporacyjnej - dokonać analizy, czy również z tego względu doszło do prowadzenia przez prawników działalności gospodarczej przy wykorzystaniu jedynie formy organizacji pozarządowej do generowania zysków.

Stosownie do art. 22 ust. 2 organizacja pozarządowa oraz podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 pkt 4 podlegające obowiązkowi wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego uzyskują status organizacji pożytku publicznego z chwilą wpisania do tego Rejestru informacji o spełnieniu wymagań, o których mowa w art. 20. Zgodnie z art. 24 ust. 1 organizacji pożytku publicznego przysługuje, na zasadach określonych w przepisach odrębnych, zwolnienie od: 1) podatku dochodowego od osób prawnych, 2) podatku od nieruchomości, 3) podatku od czynności cywilnoprawnych, 4) opłaty skarbowej, 5) opłat sądowych - w odniesieniu do prowadzonej przez nią działalności pożytku publicznego.

W ocenie Sądu Najwyższego art. 24 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie nie jest podstawą do przyjęcia, że organizacje pożytku publicznego z mocy prawa są zwolnione od kosztów sądowych, gdyż organizacjom pożytku publicznego przysługuje, na zasadach określonych w przepisach odrębnych, zwolnienie od opłat sądowych tylko w odniesieniu do prowadzonej przez nią działalności pożytku publicznego oraz tylko na zasadach określonych w przepisach odrębnych.

W myśl art. 62 § 1 k.p.c. do organizacji pozarządowych wytaczających powództwa na rzecz osób fizycznych stosuje się odpowiednio przepisy o prokuratorze wytaczającym powództwo na rzecz oznaczonej osoby. W ocenie aktualnego składu Sądu Najwyższego zgodnie z art. 62 § 1 k.p.c. oraz art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych - przepis art. 96 ust. 1 pkt 6 tej ustawy ma odpowiednie zastosowanie do organizacji pozarządowej wytaczającej powództwo na rzecz osób fizycznych, co nie wyklucza jednak (przez formułę odpowiedniego stosowania) weryfikacji tej kwestii w postępowaniu sądowym przez art. 24 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie i ocenę prowadzenia działalności gospodarczej. Potwierdza to art. 104 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, który wskazuje, że nie mają obowiązku uiszczania opłat organizacje pożytku publicznego działające na podstawie przepisów o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, z wyjątkiem spraw dotyczących prowadzonej przez te organizacje działalności gospodarczej.

Art. 8 k.p.c. reguluje uprawnienia procesowe organizacji pozarządowych działających na rzecz innych podmiotów, a zatem w sprawach nie dotyczących praw i obowiązków tych organizacji wynikających z przepisów prawa materialnego. Z tego względu organizację pozarządową działającą na podstawie tego przepisu można określić jako stronę postępowania w znaczeniu procesowym. Natomiast podmiot, którego praw i obowiązków dotyczy określone postępowanie, jest stroną tego postępowania w znaczeniu materialnym. Podmiot ten może wstąpić do toczącego się na jego rzecz postępowania, stając się tym samym również stroną w znaczeniu procesowym. Z art. 8 k.p.c. wynika, że uprawnienia procesowe organizacji pozarządowych (działających w charakterze strony w znaczeniu procesowym) są dużo węższe w stosunku do działającego w takim charakterze prokuratora. Organizacje te mogą wziąć udział w postępowaniu cywilnym tylko „w wypadkach przewidzianych w ustawie”. Natomiast z art. 61 i n. k.p.c. wynika, że organizacje pozarządowe mogą brać udział w postępowaniu cywilnym w razie łącznego spełnienia trzech przesłanek: 1) za zgodą osoby fizycznej, na rzecz której występują, przy czym zgoda ta musi zostać wyrażona na piśmie; 2) udział ten jest

możliwy w jednej ze spraw enumeratywnie wyliczonych w art. 61 § 1 k.p.c., a także w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (art. 462 k.p.c.).

Stosownie do art. 462 k.p.c. organizacje pozarządowe w zakresie swoich zadań statutowych, za zgodą pracownika lub ubezpieczonego wyrażoną na piśmie, mogą wytaczać powództwa na rzecz pracownika lub wnosić odwołania od decyzji organów rentowych, a także, za zgodą pracownika lub ubezpieczonego wyrażoną na piśmie, przystępować do nich w toczącym się postępowaniu.

W każdym przypadku organizacja pozarządowa działa na rzecz pracownika lub ubezpieczonego jako osoby fizycznej. Niemniej jednak warunkiem takiego działania jest m.in. nieprowadzenie przez daną organizację pozarządową działalności gospodarczej. Brak legitymacji procesowej czynnej do występowania w procesie powoduje oddalenie powództwa.

Skarga kasacyjna, co jest jej mankamentem, nie zawiera zarzutu związanego z kluczową dla wykładni art. 8 k.p.c. – w realiach niniejszej sprawy – treścią art. 11 k.p.c., którego ocena ma ponadto zasadnicze znaczenie dla określenia wiążącej Sąd Najwyższy w postępowaniu kasacyjnym podstawy faktycznej rozstrzygnięcia (art. 398¹³ § 2 k.p.c.). Związanie sądu cywilnego skazującym wyrokiem karnym wyraża się w tym, że w skład podstawy faktycznej rozstrzygnięcia sądu cywilnego wchodzi czyn przypisany w sentencji karnego wyroku skazującego i sąd cywilny jest pozbawiony możliwości dokonywania odmiennych ustaleń w tym zakresie. Aksjologiczne podstawy związania sądu orzekającego w postępowaniu cywilnym wyrokiem karnym wynikają z potrzeby ograniczenia sytuacji, w których – wskutek rozbieżności ustaleń dokonanych w postępowaniu cywilnym oraz w postępowaniu karnym orzeczenia wydane przez sądy w tych postępowaniach pozostają ze sobą w sprzeczności. Rozbieżność tych ustaleń (a w konsekwencji – rozbieżność orzeczeń) może wynikać z odmiennych zasad rządzących oboma postępowaniami przy zbieraniu materiału procesowego, czyli faktów i dowodów stanowiących podstawę rozstrzygnięcia. Do odmiennych wniosków może prowadzić sądy obowiązująca w obu postępowaniach zasada swobodnej oceny dowodów (art. 233 k.p.c.). W doktrynie oraz w orzecznictwie podkreśla się, że zakres związania sądu wyrokiem karnym stosownie do art. 11 k.p.c. powinien być interpretowany ściśle (*exceptiones non sunt extendendae*, zob.

m.in.: W. Siedlecki, Zasady wyrokowania, s. 236 i n.; K. Gajda-Roszczyńska, w: A. Góra-Błaszczkowska, KPC. Komentarz, 2016). Zgodnie z art. 11 k.p.c. sąd związany jest ustaleniami co do popełnienia przestępstwa, a więc ustaleniami sądu karnego w zakresie faktów tworzących znamiona popełnionego czynu zabronionego, a także ustaleniami co do związku przyczynowego występującego pomiędzy zachowaniem osoby skazanej a zdarzeniem będącym czynem zabronionym. Sąd w postępowaniu cywilnym związany jest ustaleniami zawartymi w sentencji prawomocnego skazującego wyroku karnego, natomiast nie mają mocy wiążącej ustalenia zawarte w uzasadnieniu tego wyroku.

Osoba, która nie była oskarżona, może powoływać się w postępowaniu cywilnym na wszelkie okoliczności wyłączające lub ograniczające jej odpowiedzialność cywilną; może zatem podważać ustalenia faktyczne zawarte w prawomocnym, skazującym wyroku karnym w celu wyłączenia lub ograniczenia jej odpowiedzialności cywilnej. Zatem osoba trzecia może wykazać w postępowaniu cywilnym nietrafność ustaleń objętych prejudycjalnością i uwolnić się w ten sposób od odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez inną osobę (albo tę odpowiedzialność ograniczyć). Podjęcie skutecznej obrony przez osobę trzecią na podstawie art. 11 zdanie 2 k.p.c. nie wyłącza mocy prejudycjalnej wyroku w stosunku do osoby prawomocnie skazanej.

Zasady te mają odpowiednie zastosowanie do oceny warunków z art. 8 k.p.c. W tym kontekście należy przypomnieć, że T. nie było skazane wyrokiem karnym. W prawomocnym wyroku karnym z dnia 14 sierpnia 2018 r. Sąd Rejonowy stwierdził, że E. W. jako Prezes Zarządu Stowarzyszenia „T.” popełniła przestępstwa w nim wskazane, nie prowadząc i dopuszczając do nieprowadzenia od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r. ksiąg rachunkowych tego podmiotu, który faktycznie prowadził działalność gospodarczą.

W ocenie Sądu Najwyższego powodowe stowarzyszenie, jako osoba trzecia, było uprawnione do kontestowania ustalenia prowadzenia przez nie działalności gospodarczej i mogło podjąć adekwatne czynności dowodowe. W tym aspekcie poprzestanie na treści prawomocnego wyroku karnego, nie wskazanie rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej i nie odniesienie się w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku do argumentów podnoszonych przez powodowe

stowarzyszenie, uniemożliwiało Sądowi Najwyższemu pełną ocenę stanowiska Sądu drugiej instancji w kwestii braku legitymacji czynnej powoda.

Zdaniem Sądu Najwyższego kwestia prowadzenia działalności gospodarczej przez organizację pozarządową może podlegać weryfikacji przez Sąd nawet wówczas, gdy zgodnie ze statutem takiej organizacji nie prowadziła ona działalności gospodarczej i – mimo czynności organu nadzorczego nad taką organizacją – nie została wpisana do rejestru przedsiębiorstw. W szczególności dotyczy to przypadków wynikających z art. 9 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, a także sytuacji, gdy w związku z naruszeniem tych przepisów doszło do popełnienia przestępstwa. W tej ostatniej sytuacji uznać można, że istnieją podstawy do zanegowania domniemania faktycznego nieprowadzenia działalności gospodarczej przez organizację pozarządową, przerzucającego ciężar dowodu nieprowadzenia danego rodzaju działalności gospodarczej na organizację pozarządową.

W drodze analogii wskazać można wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 2 kwietnia 2020 r. w sprawie C-370/17 (*Caisse de retraite du personnel navigant professionnel de l'aéronautique civile (CRPNPAC) i Vueling Airlines SA przeciwko Vueling Airlines SA i Jean-Luc Poignant*), w którym stwierdzono, że sądy państwa członkowskiego, do których wniesiono powództwo w ramach toczącego się przeciwko pracodawcy postępowania sądowego dotyczącego okoliczności wskazujących na uzyskanie lub wykorzystanie w sposób noszący znamiona oszustwa zaświadczeń E 101 wydanych na podstawie art. 14 rozporządzenia Rady (EWG) nr 1408/71 (które co do zasady nie podlegają kwestionowaniu), w odniesieniu do pracowników świadczących pracę w tym państwie członkowskim, mogą w wyjątkowych sytuacjach stwierdzić istnienie oszustwa i w konsekwencji nie uwzględnić tych zaświadczeń.

Zgodnie z art. 316 § 1 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., oceny, czy przyjęcie przez sąd pierwszej instancji braku legitymacji procesowej strony było uzasadnione, należy dokonać według stanu sprawy istniejącego w chwili orzekania przez sąd drugiej instancji.

Jeżeli skazanie wyrokiem karnym dotyczyło danego rodzaju działalności, który był kontynuowany również po uprawomocnienia się wyroku karnego, stanowi

to przeszkodę do korzystania przez organizacje pożytku publicznego z uprawnień określonych w art. 8 k.p.c. do dnia stałego zaprzestania danego rodzaju działalności.

Jak wspomniano wyżej, jeśli było tym rodzajem działalności długotrwałe i zorganizowane prowadzenie spraw sądowych przez osoby fizyczne (powiązane ze stowarzyszeniem) za pośrednictwem stowarzyszenia i przy wykorzystaniu przysługujących organizacji pozarządowej zwolnień od opłat: sądowych, skarbowych, od czynności cywilnoprawnych, w celu osiągnięcia (bez ryzyka finansowego, z naruszeniem uczciwej konkurencji profesjonalnych prawników i z pominięciem przepisów o pełnomocnictwie) bardzo wysokich wynagrodzeń, należałoby rozważyć także – przy wykorzystaniu koncepcji *piercing the corporate veil*, czy z tego względu doszło do faktycznego prowadzenia przez prawników działalności gospodarczej przy wykorzystaniu jedynie formy organizacji pozarządowej do generowania zysków (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 września 2014 roku, sygn. akt: III PK 136/13), co wyklucza skorzystanie przez nich z art. 8 k.p.c.

Mając powyższe okoliczności na względzie Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. orzekła jak w sentencji wyroku.